

ofta uppmärksammas, ty många av de byggnader som uppfördes för ett särskilt ändamål har i senare tid fått annorlunda funktioner.

Bokens första del, som handlar om personen och yrkesmannen Hedin ger däremot anledning till en del invändningar. Här skulle man ha önskat att författarna givit en mer närgående karakteristisk av sin huvudperson, som människa och privatperson, hans relationer till den övriga familjen, till makthavare, beställare, vänner och kolleger. Det vill säga ett försök till porträtt i helfigur. Nu kan det visserligen hävdas att det är Hedins byggnader som står i centrum för intresset i denna framställning. Men beskrivningen av byggnaderna hade inte blivit sämre om Hedin själv kunde ha fått ta lite mer utrymme. Han förblir, sitt stora engagemang och sin starka ställning till trots ändå ganska anonym.

Den andra invändningen handlar om stadsarkitektsrollen. Avsnittet ger visserligen en bra bakgrund och tar upp en rad viktiga frågor om stadsarkitektens roll i allmänhet. Men Hedins dubbelroller, inte minst ur juridisk och yrkesetisk synpunkt, och inte minst hans deltagande i debatten om stadsarkitektens roll och hans korrespondens i ämnet med kollegan Sven Jacob Malm omnämns bara kortfattat. Detta är synd, ty om detta fått lite mer uppmärksamhet skulle det ha förtydligat bilden av Erik Alfred Hedin just i egenskap av stadsarkitekt.

Men dessa invändningar är ändå marginella. Det övergripande intrycket av boken är att den är välskriven, vacker och en utmärkt guide till Gävles arkitektur- och bebyggelsehistoria. Man skulle önska att fler städer och stadsarkitekter kunde få en lika fin presentation.

Bo Lundström
Krigsarkivet

bo.lundstrom@krigsarkivet.ra.se

Mia Geijer: *Makten över monumenten: restaurering av vasaslott 1850–2000*, Nordiska museets handlingar 132, Nordiska museets förlag, (Diss. Kungliga tekniska högskolan Stockholm), Stockholm, 2007, 269 s., ISBN 978-91-7108-517-7.

Mia Geijers doktorsavhandling fokuserar på aktuella och svåra frågor. Restaureringarna av nationellt uppskattade monument förefaller i de flesta europeiska länderna alltid väcka oändliga debatter.

Det är inte lätt att begripa patriotismens och nationalismens många former. Varför blir några byggnader och miljöer värdefulla för vissa och varför vill dessa människor ha sina monument just så som de vill ha dem. Jag vill bara i förbigående hänvisa till debatten kring fasadfärgen på Stockholms slott. För att förstå den enorma uppmärksamhet som tanken på att byta slottets färg väckte, räcker det inte att bara tala om konservatismens styrka på en allmän nivå.

Mia Geijers forskning ger oss en mångsidig bild av hur olika tiders patriotiska känslor påverkat den visuella gestalten av Sveriges mest monumentala profana byggnader. Hon analyserar restaureringar av sju svenska slott: Vadstena, Kalmar, Örebro, Västerås, Uppsala, Linköping och Gripsholm, från 1800-talets yppiga stilimitationer till renputsningen av bevarade äkta ytor som kombinerades med asketiskt moderna nya element och ännu vidare till de senaste tidernas återbejakande av rekonstruktionerna.

Utvecklingen av den byggnadsarknologiska forskningen granskas ingående parallellt med det som händer på de arkitektoniska idéernas nivå. De estetiska värderingarnas historia kombineras ännu med en välargumenterad historisk presentation av institutionernas, lagstiftningens och de ansvariga arkitekternas, konstvetarnas och arkeologernas agerande. Arkivforskningen är imponerande och resultaten därför genomgående övertygande.

Kommunförvaltningar och de statliga institutionerna för kulturvård växte fram under den undersökta perioden. I lagstiftningens och författningarnas utformning konkretiseras maktindelningen. Spänningen mellan kommunalt och statligt blir särskilt intressant i de kapitel som gäller de s.k. rikssalarna.

Studien behandlar många svåra spänningar och meningsskiljaktigheter, politiska likväl som estetiska. Genom avhandlingens mångfacetterade problemställningar öppnas för läsaren vitala synpunkter i moderniseringsprocessen i Sverige.

På en konkret nivå är det frågan om en process där gamla slott som till en början ofta varit förfallna och brukats som fängelse, magasin eller förvaltningsbyggnader, så småningom blir betraktade som unika monument med betydande historiska, estetiska och arkitektoniska värden. I början besöks dessa monument av några få högtbildade individer men i takt med folkbildningens utveckling blir det närapå en plikt för alla att besöka dessa ställen och känna till huvuddragen av monumentens historia i den form som den just då serverades.

Efter det att vasaslotten kanoniserats som nationens viktigaste monument var det till en början viktigt att varje skolbarn fick möjlighet att besöka åtminstone sitt närmaste slott, men nu talar vi redan om en internationell kulturturism som blivit nationalekonomiskt betydelsefull. Mängden årliga besökare börjar överskrida monumentens kapacitet. Populariteten har snabbt blivit till ett nytt hot mot monumentens fortlevnad, från att bara några årtionden tidigare varit ett av huvudargumenten för att slotten skulle restaureras.

Mia Geijer baserar sin forskning balanserat på tidigare specialforskningar om slott och slottens restaureringar. Hon nämner i sin avhandling en imponerande mängd svensk historiografisk forskning. Recensenten, som kommer från ett mindre land som inte har en lika stark inhemska forskningstradition, blir ändå kanske lite förvånad över att vissa interna-

tionella auktoriteter inte omnämns i inledningen när avhandlingens centrala begrepp definieras. Jag tror inte att jag har läst någon annan forskning om nationalismens problematik utan hänvisningar till Benedict Andersons *Imagined Communities* eller Françoise Choays *Allégorie du patrimoine*. Jag kunde inte heller finna den svensk-danska boken, som enligt en finsk forskare bäst representerar Andersons ideer i Sverige: Björn Hettnes, Sverker Sörlins och Uffe Östergårds *Den globala nationalismen*.

I större global, även europeisk, kontext är det möjligt att se Sveriges nyare historia efter stormaktstiden som en ganska odramatisk berättelse. Upplysningen syns på många sätt forma kärnan för all vidare utveckling.

Att vasarenässansen varit viktig som en ursvensk stil, är lätt att förstå, men saken kunde ändå analyseras djupare som ett speciellt problemfält, fast det är klart, att Geijers bok utan svåra teoretiska kapitel är mera lockande för en större läsekrets. Att hålla texten något populärt är viktigt om man tänker på, att den skall läsas av många olika slags forskare. Man kunde ändå önska, att även en mer analytisk definition av centrala termer, kunde ha varit på sin plats. Begrepp som restaurering, konservering, autenticitet, rekonstruktion är inte alls självklara och stiltermerna har sin egen historia. På sidan 122 får vi exempelvis läsa att "nationalromantiken smög fram" fast man kunde likaväl påstå att det hela tiden varit frågan om nationalromantiken – om man tar termen som en idéhistorisk term.

Avhandlingens struktur är mycket välbalanserad och språket genomgående tätt och vackert. Valet av bilder kan också prisas, även om ytterligare några planritningar skulle ha hjälpt den som inte besökt alla dessa monument.

På sidan 202 tas en viktig sak upp, det att nationalismen efter Andra Världskriget inte mera var acceptabelt som utgångspunkt för restaureringarna. Geijer skriver, att "de

dominerande krafterna inom historikerkåren rentav rensade ut nationella och mytiska drag ur beskrivningen av den svenska historien och att de nationellt betingade argumenten för restaureringar förlorade successivt i genomslagskraft när historien inte längre intog en lika framskjuten plats i det politiska livet." Att jämföra det här med den situation som var gällande i de europeiska länder där kriget ruinerat monument och miljöer, ger en spännande helhetsbild av fältet efter kriget. Det är enkelt att förstå att det internationella samarbetet inte var lätt.

Mia Geijer visar oss alla vägen till ärlig och djupgående diskussion om varje steg i varje restaurering. Det finns inga slutgiltiga sanningar, men – lyckligtvis – varje ny forskning tar oss vidare och ger oss bättre förutsättningar att förstå det byggda kulturarvet. Makten över monumenten är en demokratifråga, som Mia Geijer säger klart i sina slutord.

Riitta Nikula

Professor emerita

Taidehistoria / Department of Art

History

Helsingin Yliopisto / University of

Helsinki

riitta.nikula@helsinki.fi

Mats Höglund (red.) *1600-talets jordbrukslandskap: en introduktion till de äldre geometriska kartorna*, Skrifter utgivna av Riksarkivet 29, Riksarkivet, Stockholm, 2008, 99 s., ISBN 978-91-88366-79-5.

Sedan hösten 2001 pågår projektet "Nationalutgåva av de äldre geometriska kartorna". Projektet finansieras av Vitterhetsakademien och Riksbankens jubileumsfond och har som sitt syfte att göra de äldsta geo-

metriska kartorna med tillhörande text tillgängliga för forskning och vetenskaplig bearbetning. Framför allt omfattar projektet de kartor som upprättades mellan 1630 och 1655 och inom Sveriges gräns som den såg ut före 1645. Inalles omfattas ca 12 000 kartor framför allt från lantmäteriverkets arkiv och lantmäteriets regionala arkiv men även från Riksarkivet, Krigsarkivet, Landsarkiven och enskilda arkiv.

Projektet består av flera olika delar. För det första scannas originalakterna in och lagras dels i digital form, dels i form av en papperskopia som skall förvaras på Riksarkivet. För det andra sker en tolkning av Notarum Explicatio som i fritext kommer att läggas ut på nätet. Vidare upprättas en relationsdatabas där statistiska uppgifter från Notarum Explicatio kopplas till kartbilden. Slutligen koordinatsätts gårdar och byar samt ca 20 tematiska objekt såsom kvarnar, kyrkor och humlegårdar. Det senare gör att tematiska kartor med lätthet kan framställas och genom spridningsbilder kan regionala olikheter åskådliggöras. År 2009 beräknar man att projektet ska vara genomfört. Projektledare är universitetslektor Clas Tollin.

1600-talets jordbrukslandskap: en introduktion till de äldre geometriska kartorna utgör ett första avstamp i projektets bokutgivning. Redaktör är Fil. mag. Mats Höglund, biträdande projektledare för Nationalutgåvan. Medverkande i boken är i övrigt kulturgeograf och agrarhistoriker fil.dr Clas Tollin, systemvetare fil. mag. Olof Karsvall, genetiker och kulturbiolog fil.dr Else-Marie Karlsson Strese samt arkeologen fil.kand Pia Nilsson. Bokens syfte är dels att presentera källmaterialet och de lantmätare som framställde kartorna, dels att visa de tidiga geometriska kartornas forskningspotential. Detta görs genom att analysera de geometriska kartorna utifrån ett antal utvalda frågeställningar. Boken syftar också till att beskriva och analysera kartornas symbolvärld samt att visa hur 1600-talets landskap och bebyggelse presenteras i kartorna.